

מבזקי הארות פסיקה 66 | יוני 2017, 4

"כותל משלהן": קריאה בהחלטת הביניים בבג"ץ 8124/15 מגנוס נ' הממונה על הכותל המערבי

שלומית גרינפילד גילת*

1. מבוא – מין זה שאינו אחד. 2. תמצית החלטת הביניים. 3. מתווה הכותל מודל 2016; א. רקע להתוויית המתווה; ב. בירכתי המתווה; ג. ניכוס המאבק על ידי הזרמים הפלורליסטים. 4. אני פמיניסטית דתיה ואין לי חוש הומור; א. פמיניזם אורתודוקסי דתי בישראל; ב. מיעוט בתוך מיעוט; ג. "נשות המקווה" – כרוניקה של מאבק שצלח. 5. כותל משלהן – במקום סיכום.

1. מבוא – מין זה שאינו אחד¹

בהארת פסיקה זו – ובעניינינו – 'הארת החלטת הביניים' – אבקש להתמקד בהחלטת ביניים שנתן בית המשפט העליון בעתירה בבג"ץ 8124/15², עתירה שעניינה האיסור על הכנסת ספרי תורה פרטיים לרחבת הכותל, והאיסור המוטל על נשים לעשות שימוש בספרי תורה מעזרת הגברים. איסורים אלה מונעים, הלכה למעשה, מנשים לקרוא בתורה ברחבת הכותל המערבי.

* עו"ד שלומית גרינפילד גילת היא סטודנטית לתואר שני במשפטים, עמיתת תכנית "תקנה" של הקתדרה לזכויות אדם ע"ש אמיל ז'ולא, בית הספר למשפטים על שם חיים שטריקס, המסלול האקדמי המכללה למינהל.

¹ לוס איריגארי מין זה שאינו אחד – מבחר (2003).

² בג"ץ 8124/15 מגנוס נ' הממונה על הכותל המערבי (פורסם באר"ש, 11.1.2017) (להלן: "החלטת הביניים").

“הכותל, עזבו ועצבת”

הגם שבמסגרת החלטת הביניים שתידון להלן ניתנו שלוש הוראות אופרטיביות, בהארה זו אבקש להתמקד רק בהוראה האופרטיבית הטכנית כביכול, המורה על איחוד הדיון בעתירה שבה עסקינן עם הדיון בעתירות בבג"ץ 145/13 ובבג"ץ 5199/15 העוסקות ביישום מתווה הכותל ולחלופין ביטולו,³ וזאת “בשל קרבת הנושאים שבהן”. בהערה זו אבקש לשכנע כי החלטת בית המשפט לאחד את הדיון בעתירה העוסקת בנוהל האוסר את השימוש בספרי תורה בעזרת הנשים של רחבת הכותל עם הדיון בעתירות העוסקות במתווה הכותל, עלולה לפגוע ביכולת בית המשפט לזהות את טיב דרישותיהן של העותרות בבג"ץ 8124/15 (להלן: “נשות הכותל המקוריות”) כתביעות הנובעות משיכותן לתרבות המיעוט, ולהבחין בין דרישותיהן לבין הדרישות שמציבים הזרמים הפלורליסטיים.

הארה זו מורכבת משלוש טענות משלימות: הראשונה, טענה כי הזרמים הפלורליסטיים ניכסו את מאבקן של נשות הכותל המקוריות באופן המאיין את הישגיהן במהלך שלושים השנים האחרונות. השנייה, טענה כי נשות הכותל המקוריות מהוות “מיעוט בתוך מיעוט” וכי הזכות לתרבות של קבוצות מיעוט כוללת גם את הזכות לשנות את תרבות המיעוט.⁴ השלישית, הנובעת משתי הטענות הקודמות, טענה כי בית המשפט נדרש במסגרת בג"ץ 8124/15 לאזן בין הזכות לתרבות של המתנגדים למנהגן של נשות הכותל המקוריות, הטוענים כי מנהגן של אלו פוגע ברגשותיהם הדתיים ומבקשים במסגרת מימוש זכותם לתרבות להדירן מהרחבה המסורתית, לבין הזכות לתרבות של נשות הכותל המקוריות, המבקשות לשנות את תרבות המיעוט מבפנים, מתוככי הרחבה המסורתית.

2. תמצית החלטת הביניים

ביום 29.11.2015 הגישו נשות הכותל המקוריות (המאוגדות תחת עמותת “תפילת נשים בכותל” – Original Women of the Wall) עתירה לבית המשפט העליון באמצעות

³ “מתווה הכותל” עוגן בהחלטה 1075 של הממשלה ה-34 “אימוץ המלצות הצוות המייעץ לסוגיית הסדרי התפילה בכותל המערבי” (31.6.2016). יצוין כי נוכח קשיים שהתגלעו בהקשר ליישומה של החלטת הממשלה, הודיע ראש הממשלה ביום 27.3.16 על מינוי ראש לשכתו לרכז דיונים בנושא מול הגורמים השונים, ולהציג בפניו תוך 60 יום המלצות לצעדים הנדרשים לפתרון הקשיים. ביום 28.2.17 פורסם כי ראש הממשלה מינה את השר צחי הנגבי כאחראי מטעמו על ריכוז המשא ומתן המחודש על “מתווה הכותל” בשם ממשלת ישראל (להלן: “מתווה הכותל מודל 2016”).

"מרכז צדק לנשים"⁵. במסגרת העתירה התבקש בג"ץ להורות לרב שמואל רבינוביץ, הממונה על הכותל המערבי, להפסיק עם מדיניותו המפלה המתבטאת בסירובו העקבי לאפשר לנשות הכותל להשתמש בספרי התורה שנמצאים בעזרת הגברים שברחבת הכותל המערבי. כמו כן, ביקשו העותרות לבטל את "נוהל הכנסת ספרי תורה לרחבת הכותל המערבי – 2010"⁶, נוהל האוסר הכנסת ספרי תורה פרטיים לרחבת הכותל. חודשיים לאחר הגשת העתירה פורסמו המלצות הצוות המייעץ לסוגיית הסדרי תפילה בכותל המערבי, צוות שמונה שנתיים קודם לכן, במאי 2013.⁷ בשנת 2016 אימצה ממשלת ישראל את המלצות הצוות במסגרת החלטת ממשלה מס' 1075, שבה הוחלט על הקמתו של מתחם תפילה משותף לגברים ולנשים ברחבת הכותל הדרומית (מתחם קשת רובינסון), לצד רחבת הכותל המערבי המסורתית.⁸ החלטת הביניים מיום 11.1.2017 כוללת שלוש הוראות אופרטיביות:⁹ הראשונה, הוראה למשיבי המדינה לנמק, נוכח מתן צו על תנאי, "מדוע לא יינתן לעותרות להתפלל כדרכן ברחבה המסורתית או לחלופין יאפשרו להן להתפלל כדרכן במקום שיש בו נגישות לכותל בדומה לרחבה המסורתית"; השנייה, הוראה לרב רבינוביץ למנוע עריכת חיפושים על הנשים העותרות ודומותיהן, מעבר לבדיקה הביטחונית הרגילה הנעשית לכל באי הכותל; השלישית, הוראה למזכירות בית המשפט לאחד את הדין בעתירה עם

⁵ יצוין כי במקביל להגשת העתירה לביטול נוהל הכנסת ספרי תורה, הגישו אותן עותרות תביעת נזיקין לבית משפט השלום בירושלים, מכוח חוק איסור הפליה במוצרים, שירותים ובכנסיה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א–2000. זאת, בעילה של הפרת זכותן לעשות שימוש בספרי התורה הציבוריים המצויים בעזרת הגברים ברחבת הכותל המערבי (ת"א 62763-11-15 **מגנוס נ' הממונה על הכותל המערבי**). על יתרונה של התביעה הנזיקית על פני עתירה חוקתית ראו Yifat Bitton & Ella Glass, *A Woman of Valor Goes to Court - Tort Law as an Instrument of Social Change under Multiculturalism*, 31(1) ISR. STU. REV. 107 (2016).

⁶ הקרן למורשת הכותל המערבי "נוהל הכנסת ספרי תורה לרחבת הכותל המערבי" נהלים בכותל הצוות המייעץ לסוגיית הסדרי תפילה בכותל המערבי – המלצות (2016) (להלן: "המלצות הצוות המייעץ"). הצוות מונה ביום 22.5.2013 על ידי ראש הממשלה בנימין נתניהו. שלושת חברי הצוות הם צבי האזור, אביחי מנדלבלית ודינה זילבר. ראו לעיל ה"ש 3.

⁷ החלטת הביניים כוללת גם המלצה לרבנות הראשית וליועץ המשפטי לממשלה, לפתור את חילוקי הדעות ביניהם "ככל שישנם". חילוקי הדעות אליהם מתייחסת החלטת הביניים עניינם בשאלת השפיטות של הסוגיות נוכח ס' 2 לדבר המלך במועצה על ארץ-ישראל (המקומות הקדושים), 1924, ודרישתה של הרבנות הראשית לייצוג נפרד מהייצוג הממשלתי, תוך הסתמכות על התקדים שנקבע בבג"ץ 14/6494 **גיני נ' הרבנות הראשית** (פורסם באר"ש, 6.6.2016). לניתוח פסק הדין בעניין **גיני** ראו אסף הרדוף "כשר בג"ץ: יהדות נגד יהדות, כשרות נגד נאמנות, משפט נגד שינוי" **מבזקי הארות פסיקה** 60, 6 (דצמבר 2016) www.colman.ac.il/sites/default/files/60dec3_0.pdf.

“הכותל, עזבו ועצבת”

שתי עתירות נוספות: האחת, עתירה בבג"ץ 10,145/13 שמבקשת להקים ברחבת הכותל המסורתית מתחם תפילה שלישי לטובת ציבור רפורמי וקונסרבטיבי, או להקים עבורו רחבה נפרדת לפי מתווה הכותל מודל 2016;¹⁰ האחרת, עתירה בבג"ץ 5199/15, שבמסגרתה מבוקש ביטולו של המתווה.

עתירתן של נשות הכותל המקוריות התמקדה בנוהל שקבע הרב רבינוביץ האוסר הכנסת ספרי תורה פרטיים לרחבת הכותל, ובפרקטיקה המפלה שנקט הרב רבינוביץ בסירובו לאפשר לבנות הקבוצה לעשות שימוש בספרי התורה שנמצאים בעזרת הגברים. פרישתן של נשות הכותל המקוריות מקבוצת נשות הכותל אמנם נעשתה על רקע ההבנות המתגבשות במסגרת הצוות המייעץ,¹² אך קדמה כרונולוגית להגשת ההמלצות ולאישור ההמלצות במסגרת החלטת הממשלה. מדוע אם כן ראה בג"ץ לנכון לצרף את הדיון בעתירתן עם הדיונים בשתי העתירות העוסקות ביישום או ביטול מתווה הכותל מודל 2016? על שאלה זו אבקש לענות בפרקים הבאים.

3. מתווה הכותל מודל 2016

א. רקע להתוויית המתווה

קבוצת נשות הכותל מתפללת ברחבה המסורתית החל מדצמבר 1998.¹³ מתחילת דרכה התאפיינה הקבוצה בהיותה תנועה רב-זרמית הכוללת גם נשים אורתודוקסיות. שיעורן היחסי של הנשים האורתודוקסיות בקבוצה היה קטן בתחילה, אך גדל ברבות השנים.¹⁴ לנוכחות של נשים אורתודוקסיות בין חברות הקבוצה הייתה השפעה רבה על אופייה, השפעה שבאה לידי ביטוי באופי הנפרד של תפילתן (תפילת נשים). נקודה זו היא בעלת

¹⁰ עתירה מיום 6.1.2013 שהופנתה תחילה לצורך בייצוג הזרמים השונים בקרן למורשת הכותל – הגוף המנהל דה-פקטו את מתחם הכותל המערבי, ותוקנה בעקבות המלצת בית המשפט מיום 12.9.16. כעת עניינה של העתירה הוא יישומה של החלטת הממשלה מס' 1075, ולחלופין מבוקש להקים רחבה שלישית לזרמים הפלורליסטיים בתוך מתחם הכותל הקיים.

¹¹ במסגרת העתירה התבקשו גם סעדים הנוגעים להרכב הקרן למורשת הכותל תוך בקשה למתן ייצוג לנשים ולזרמים הפלורליסטיים בקרן.

¹² שולמית מגנוס “נשות הכותל? אאוט: לא מוותרות על הכותל המערבי” Ynet 02.03.2016 www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4773456,00.html

¹³ לסקירה ממצה של מאבק נשות הכותל ראו נטע משה **תפילה של נשות הכותל בכותל המערבי** (הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2013).

¹⁴ רוגית עיר-שי ותניא ציון וולדקס “הפמיניזם האורתודוקסי-המודרני בישראל – בין נומוס לנרטיב” **משפט וממשל** טו 233, 301 וה”ש 177 (2013).

חשיבות רבה לעניינינו – הגם שחברות הקבוצה המשתייכות לתנועה הרפורמית או הקונסרבטיבית (הזרמים הפלורליסטיים) שאפו להישג בדמות תפילה מעורבת ברחבה המסורתית,¹⁵ השתתפותן של נשים אורתודוקסיות בקבוצה עיצבה את טיב הדרישות שהופנו אל בית המשפט בשם כלל נשות הכותל. אציין, כי נוכחות של נשים מהזרמים הפלורליסטיים השפיעה רבות על התיוג הגורף של חברות הקבוצה כ"רפורמיות", חרף הזהות הרב-זרמית של נשות הקבוצה.

תולדות המאבק של נשות הכותל זכו לסקירה נרחבת במספר במות,¹⁶ ולפיכך אקצר בתיאורן. לעניינינו חשוב כי מיום מתן פסק הדין בדנג"ץ הופמן¹⁷ ועד ליום כתיבת שורות אלה, שורר סטטוס-קוו שנשות הכותל מתפללות בכל ראש חודש תפילת שחרית והלל ברחבה המסורתית, ולאחר מכן עוברות למתחם קשת רובינסון לשם קריאה בספר התורה.¹⁸ בספטמבר 2005 נשלח מכתב מטעם עוזרו של היועץ המשפטי לממשלה, שבו נטען כי נוכח הכשרת מתחם קשת רובינסון, נשות הכותל אינן רשאיות להתפלל כמנהגן – התעטפות בטלית, קריאה בספר תורה, קיום מניין נשים הכולל אמירת קדיש וקדושה – ברחבה המסורתית.¹⁹

ביולי 2010 נעצרה יו"ר ארגון נשות הכותל, ענת הופמן, בגין נשיאת ספר תורה מהרחבה המסורתית אל קשת רובינסון. זמן קצר לאחר המעצר, קבע הרב רבינוביץ נוהל האוסר הכנסת ספר תורה לרחבה המסורתית. כשנתיים לאחר מכן, ביום 11.4.2013, נעצרו חמש חברות מקבוצת נשות הכותל בגין הפרת הסדר הציבורי, לאחר שהתעטפו בטלית וקראו בתורה ברחבה המסורתית. בפסק הדין בעניין ראס, אשר דן בעניין החברות שנעצרו נקבע, כי בהיעדר קביעה שיפוטית שמתחם קשת רובינסון הוכשר בהתאם לקביעות בדנג"ץ הופמן, אין בנמצא הוראה חוקית האוסרת על נשות הכותל

¹⁵ שם, בעמ' 301, ה"ש 187.

¹⁶ ראו לעיל ה"ש 13; לאה שקדיאל "קבוצות נשות הכותל: פמיניזם רדיקלי כהזמנה לשיח ישראלי חדש?" *מערבולת הזהויות- דיון ביקורתי בדתיים ובחילוניות בישראל* 277 (יוסי יונה ויהודה גודמן עורכים, 2004).

¹⁷ דנג"ץ 4128/00 מנכ"ל משרד ראש הממשלה נ' הופמן (פורסם באר"ש, 6.4.2003) (להלן: דנג"ץ הופמן).

¹⁸ על סירובן של נשות הכותל להעביר את מכלול תפילתן לקשת רובינסון ראו רחל גורדין "שבת בבוקר יום יפה": מאבקן של נשים בקהילה האורתודוקסית לשותפות בבית הכנסת ובריטואלים הדתיים "עיונים במשפט, מגדר ופמיניזם" 143 (דפנה ברק-ארז ואח' עורכות, 2007).

¹⁹ מכתב מעו"ד יעקב שפירא, מחלקת החקיקה במשרד המשפטים, לסנ"צ עו"ד ציפי גולדברגר, היועצת המשפטית של מחוז ירושלים במשטרת ישראל (5.9.2005).

“הכותל, עזבו ועצבת”

להתפלל כמנהגן ברחבה המסורתית.²⁰ המדינה בחרה שלא להגיש בקשת רשות ערעור על פסק הדין.²¹

הואיל ומעצרון של נשות הכותל באפריל 2013 היה תוצאה ישירה של פעולות ההתעטפות בטלית והקריאה בתורה ברחבה המסורתית,²² התיבה “כמנהגן” בפסק הדין בעניין ראס הובנה כמתן היתר דה-פקטו לקריאה בתורה ברחבה המסורתית, בניגוד לעמדת היועץ המשפטי לממשלה כפי שהובעה במכתב משנת 2005. פרשנות זו של פסק הדין קיבלה חיזוק נוסף, נוכח העובדה שבדגנ”ץ הופמן לא נעשתה הבחנה בין הפרקטיקות הדתיות השונות של נשות הכותל – התעטפות בטלית, הנחת תפילין וקריאה בספר תורה – כך שכל אחת מהפעולות נחשבת כמי שמקיימת חלק במכלול המונח “תפילה כמנהגן”. אציין כי פרשנות זו של פסק הדין אינה מקובלת על הרב רבינוביץ, הסבור כי הפרקטיקה של קריאה בספר תורה לא נכללה בפסק הדין בעניין ראס.²³ תאורטית, לולא הנוהל שקבע הרב רבינוביץ האוסר הכנסת ספרי תורה פרטיים לרחבה, יכלו נשות הכותל מכוח ההכרה בפסק הדין בעניין ראס, לקרוא בספר תורה ברחבה המסורתית כחלק ממנהגן.

ב. בירכתי המתווה

מתווה הכותל מודל 2016 מציע להקים רחבת תפילה דרומית במתחם קשת רובינסון, שתפעל במקביל לרחבה המסורתית ותאפשר קיומה של תפילה פלורליסטית שוויונית שתיתן מענה למתפללים מקרב הזרמים השונים ביהדות. ככלל, תתקיים ברחבה הדרומית תפילה מעורבת של גברים ונשים, תוך שתינתן לנשות הכותל אפשרות לקיים במקום תפילת נשים נפרדת, כדרכן וכמנהגן מדי חודש ובמועדים ספציפיים נוספים. ברחבה המסורתית “תתנהל תפילה על פי מנהג היהדות האורתודוקסית, לפי דין תורה, שהרבנות הראשית נוהגת לפיו בין השאר תוך הפרדה בין עזרת נשים לעזרת גברים, וקיום תפילת נשים לפי מנהג זה”.²⁴ ההגדרה של הרחבה המסורתית במתווה, סותמת את הגולל על מנהגן של נשות הכותל בשלושים השנים האחרונות.

²⁰ עמ”י (מחוזי י-ם) 13-04-23834 מדינת ישראל נ’ ראס (פורסם בנוב, 2013.4.24).
²¹ לביקורת על ההחלטה שלא לערער על פסק הדין בעניין ראס, ראו אורי ישראל פז “פרשת נשות הכותל: כישלון במבחן בג”ץ?”, סקירת חדשות מעולם המשפט אתר משפט ועסקים 15.6.2013 (2013) idclawreview.org/2013/05/19/blogpost-20130519-paz/.

²² עניין ראס, לעיל ה”ש 20, בפס’ 2.

²³ החלטת הביניים, לעיל ה”ש 2, בס’ ה’.

²⁴ המלצות הצוות המייעץ, לעיל ה”ש 7, בעמ’ 4.

בהמלצות הצוות המייעץ, שעל בסיסן אומץ מתווה הכותל מודל 2016, נכתב מפורשות כי "נציגי הזרם הקונסרבטיבי והרפורמי הביעו את הבנתם לזכותן של נשות הכותל ותמיכתם לאפשר לנשות הכותל המתפללות במופרד מגברים להתפלל כדרכן וכמנהגן ברחבה הדרומית"²⁵. עם זאת הובעה דרישה להגביל את החריג של נשות הכותל, כלומר להותיר את השליטה על אופי הרחבה הדרומית בידי הזרמים הפלורליסטיים. על פי המתווה נשות הכותל נדרשות לפנות למועצה (הפלורליסטית) שתנהל את הרחבה הדרומית, כדי לממש את זכותן לתפילה כמנהגן. מצינו, כי שוב חוזר הניגון ונשות הכותל נדרשות לחזור על הפתחים כדי להתפלל כמנהגן. בנוסף, בהמלצות הצוות המייעץ הודגש כי ככל שיישום המתווה לא ייעשה אלא תר או אם לא יינתן מענה הולם לצרכי התפילה של נשות הכותל, אזי כהסדר ביניים יוכלו נשות הכותל להמשיך להתפלל כמנהגן בכותל המערבי, תוך ציפייה שהקריאה בתורה תתקיים במתחם קשת רובינסון. אזכיר, כי מכוח ההיתר שניתן בעניין ראס, יכלו נשות הכותל תאורטית לקרוא בספרי תורה בתוך הרחבה המסורתית, אלא שהנוהל שקבע הרב רבינוביץ, מושא עתירתן של נשות הכותל המקוריות, הוא שמונע כיום מנשות הכותל לפעול כמנהגן.

ג. ניכוס המאבק על ידי הזרמים הפלורליסטיים

החל משנת 2012 משך מאבקן של נשות הכותל את תשומת הלב של הקהילה היהודית בתפוצות ועורר עניין רב. ההתעניינות הרבה הולידה באפריל 2013 הסכמות אליהן הגיע יו"ר הסוכנות היהודית, נתן שרנסקי, עם הזרמים הפלורליסטיים, ללא קיום דיאלוג והסכמות עם נשות הכותל. במתווה ההסכמות של שרנסקי הוחלט על הקמת רחבה תפילה נוספת לרחבה המסורתית, אשר תנוהל בנפרד ממנה.

על הקשר הסיבתי ההדוק בין מתווה שרנסקי למאבקן של נשות הכותל, יעידו דבריו של שרנסקי עצמו בדיון ועדת הכנסת לקידום מעמד האישה:²⁶
"הנשים שבאות לשם על-מנת להתפלל מזכירות לכולנו שאין פתרון לכל מי שרוצה להתפלל בצורה שלו ובדרך שלו. לא במקרה ומהר מאוד לכל הפניות לבג"ץ הצטרפו נציגים ומנהיגים של הזרמים הרפורמים והקונסרבטיבים. זה רק מזכיר עד כמה הבעיה יותר רחבה. הרבה יהודים בתפוצות לא יכולים לבוא לכותל ולהתפלל כפי שהם רגילים".

²⁵ שם, בעמ' 19, ה"ש 40.

²⁶ פרוטוקול ישיבה מס' 8 של הוועדה לקידום מעמד האישה, הכנסת ה-19, 6 (7.5.2013).

“הכותל, עזבו ועצבת”

דבריו של שרנסקי חושפים את האופן שבו נוכס מאבקן הקונקרטי של נשות הכותל לטובת המאבק של הזרמים הפלורליסטיים למען הזכות לחופש דת. מאבקן של נשות הכותל משמש בעבור יו"ר הסוכנות קטליזטור להגשמת המאויים של הזרמים הפלורליסטיים. כך גם עולה מדבריו של חבר הכנסת חיליק בר באותו דיון:

“את העוצמה של החשיבות של הסיפור הזה של נשות הכותל. תשמעו, אנחנו באנו ונפגשנו עם קהילה אחרי קהילה בניו-יורק, בשיקגו, בלוס-אנג'לס. הם לא דיברו על האיום האיראני, על האביב הערבי, על סוריה, הם דיברו על נשות הכותל. זה היה מדהים. בארץ זה היה איזו שורה וחצי ב-Ynet ענת כיכבה שם. ביהדות הקונסרבטיבית, הרפורמית בארצות הברית זאת אחת הסוגיות. זה היה מדהים כאילו אין שום דבר בארץ חוץ מהסיפור הזה של נשות הכותל”²⁷

מתווה שרנסקי לא מומש, ובחודש מאי 2013 מינה ראש הממשלה בנימין נתניהו את הצוות המייעץ לסוגיית הסדרי התפילה בכותל המערבי, שהמלצותיו התגבשו לכדי מתווה הכותל מודל 2016. המתווה החדש זכה לתמיכה של חלק מקבוצת נשות הכותל ובראשן ענת הופמן, תמיכה שלא ניתנה על ידי הקבוצה למתווה שרנסקי. התומכות במתווה מקרב נשות הכותל פעלו מתוך הרציונל שדחיית הצעה להטבה כה משמעותית לזרמים הפלורליסטיים שגויסו לטובת מאבקן תביא לאבדן תמיכתם של אלו, וכי המתווה יקודם בהסכמת נשות הכותל או בלעדיה. הפלג של נשות הכותל התומך במתווה הכיר בכך שההישג המרכזי של המתווה החדש הוא ההכרה התקדימית בזרמים הפלורליסטיים, וכי ההישג נעשה על גבן של חלק מחברות הקבוצה.²⁸

כתוצאה מהסכמת הנהלת נשות הכותל למתווה התגלעה מחלוקת חריפה בין חברות הקבוצה, ומספר נשים פרשו ממנה. הפורשות מהארגון המקורי הן העותרות בעתירה שבה עסקינן, המכנות עצמן “נשות הכותל המקוריות”. ההתנגדות של נשות הכותל המקוריות למתווה ניצבת על שני אדנים: הראשון, המתווה מעניק הכרה לזרמים הפלורליסטיים על חשבון זכותן של נשים להתפלל כמנהגן ברחבה המסורתית; השני, המתווה מעניק סמכות בלעדית לרב רבינוביץ לקבוע הסדרים ברחבה המסורתית, היינו מייצר מונופול אורתודוקסי-שמרני ברחבה המסורתית.

²⁷ שם, בעמ' 22.

²⁸ משה הלר “השולט הבלעדי ברחבת הכותל המערבי” mynet ירושלים 7.2.2016 mynetjerusalem.co.il/article/155299

החברות הפורשות מהקבוצה טוענות בריש גלי כי הסכמת הנהלת נשות הכותל למתווה מקורה במניעים פוליטיים זרים.²⁹ לשיטת נשות הכותל המקוריות ההכרה בזרמים הפלורליסטיים היא סוגיה ציבורית שאין לה חיבור ספציפי לכותל דווקא, ואילו מאבקן של נשות הכותל הופנה מן הרגע הראשון אל עבר המרחב הציבורי של הרחבה המסורתית.

מעניין לראות כיצד תגובתה של יו"ר נשות הכותל וראש המרכז הרפורמי לדת ומדינה, ענת הופמן, להאשמות בדבר קיומו של ניגוד עניינים בין תפקידה בתנועה הרפורמית לבין מתן הסכמתה למתווה, חושפת אף היא את המניעים העומדים בבסיס המתווה:

"אנחנו מצדנו הבהרנו שנאפשר לנשים המעוניינות בכך תפילה נשית לפי דרכן, בכל מועד ושעה שירצו בכך [...] עם כל הכבוד לי ולחברותיי בנשות הכותל, מה שלחץ על נתניהו להגיע להסדר לא היה הכוח של הארגון שלנו אלא הכוח העצום של הזרמים הלא-אורתודוקסיים ביהדות ארה"ב. אם אנחנו בנשות הכותל לא היינו משתתפות במשא ומתן ובעיצוב הפשרה כמו שחברותיי רצו, הפשרה הייתה מתקיימת בלעדיו ובכל מקרה היו שולחים אותנו לרחבה החלופית".³⁰

4. אני פמיניסטית דתייה – וגם לי אין חוש הומור³¹

א. פמיניזם אורתודוקסי-מודרני בישראל

נשות הכותל המקוריות – הקבוצה הפורשת מארגון נשות הכותל – הן "הפלג האורתודוקסי" של נשות הכותל. כדי להבין את טיב דרישותיהן, אבקש עתה להפנות

²⁹ יאיר שלג "עולות לרחבה" יומן - מקור ראשון 10.2.2017, 24.
שם, בעמ' 25.

³⁰ בחרתי לכנות את הפרק העוסק במאפייניו של הפמיניזם הדתי בשם "אני פמיניסטית דתייה – וגם לי אין חוש הומור", כשמה של קבוצת פייסבוק פופולרית שהוקמה בחודש מאי 2012. הקבוצה הוקמה כגרסה הדתית של קבוצת הפייסבוק "אני פמיניסטית בלי חוש הומור", שבתורה נוסדה כתגובה לאמירה של יאיר לפיד בטור שפורסם בידיעות אחרונות שלפמיניסטיות אין חוש הומור. הקבוצה שמונה נכון להיום 13,169 חברות וחברים הפכה למרכז תוסס של דיונים ומאבקים חברתיים. מעניין לציין כי בתיאור הקבוצה קיימת התייחסות מפורשת למאבקן של נשות הכותל: "לא כולן כאן מתפללות עם נשות הכותל, אך בקבוצה הזאת נשות הכותל לא צריכות להתנצל [...] יש כאן לכאורה רוב אורתודוקסי, אבל בקבוצה הזאת רפורמיות וקונסרבטיביות לא צריכות להסביר את עצמן ואת דרכן בעבודת ה'".

“הכותל, עזבו ועצבת”

מבט אל מאפייניו של הפמיניזם אורתודוקסי-מודרני בישראל. במאמרן “הפמיניזם האורתודוקסי-המודרני בישראל – בין גומוס לנרטיב” מאפיינות עיר-שי ווולדוקס את הפמיניזם האורתודוקסי כ”רדיקליזם מתון”.³² רדיקליזם על שום השמעת הביקורת הרדיקלית על החברה הדתית שאליה משתייכת הפמיניסטית האורתודוקסית, תוך שהיא חותרת לשינויה. מתון על שום שיוכה החברתי של הפמיניסטית האורתודוקסית לעולם הדתי, ומחויבותה להלכה היהודית.

הגם שהפמיניזם האורתודוקסי מפנה את מאמציו כלפי קבוצת המיעוט, הוא רואה עצמו כחלק בלתי-נפרד מן החברה הישראלית. אורתודוקסיות פמיניסטיות מזהות נכונה כי למאבקייהן השלכות נרחבות על מעמד האישה בחברה הישראלית, זאת נוכח אופייה היהודי-דמוקרטי של המדינה, יחסי הגומלין בין דת למדינה, וכוחה הפוליטי הגדול יחסית של האורתודוקסיה בארץ.³³

הקשר בין מצבן של נשים בחברה האורתודוקסית למצבן של נשים בחברה הישראלית, עולה מהודעת הפרישה של קבוצת נשות הכותל המקוריות:

“הרמנו את לפיד השוויון והפלורליזם היהודי עבור הדורות הבאים וכעת הכל עומד לקרוס. למרות שהצלחנו להוכיח את זכויותינו כנשים לנהוג באוטובוס היהדות, עכשיו הנהלת העמותה שלנו בשיתוף עם הממשלה מחפשת להעבירנו לאוטובוס נפרד [...] שלא יהיה ספק: אנו בעד הסכם אמיתי שיכבד גם את הזכות שלנו, ויאפשר לנו להתפלל מול הכותל – ולא למצוא פתרונות השולחים את הנשים לירכתי האוטובוס רק כדי לפייס את החרדים”.³⁴

הדימוי של ירכתי האוטובוס הוא כמובן אינו מקרי. נחושתינו טוען כי היחס לנשות הכותל מממש את גישת “נפרד אבל שווה” הנודעת לשמצה.³⁵ נשות הכותל המקוריות מבקשות להסב מבט לפרקטיקת ההדרה מהמרחב הציבורי המופעלת כלפיהן, הן מצד הממסד הרבני והן מצד הממסד המשפטי. תפילה כמנהגן של נשות הכותל צומצמה לזכות שמיושנה מוגבל ל’ אמות של אתר ארכיאולוגי מרוחק.

עיתוי הגשת העתירה התוקפת את הנוהל עוד טרם פרסום המלצות הצוות המייעץ, מלמד כי מאבקן של העותרות סב סביב הנעשה ברחבה המסורתית דווקא. נשות הכותל

³² עיר-שי ווולדוקס, לעיל ה”ש 14, בעמ’ 237.

³³ שם.

³⁴ יאיר אטינגר “פמיניסטיות תיות נגד הפרשה בכותל: ‘השוויון עומד לקרוס’ הארץ 6.3.2014. www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.2262092

³⁵ יוסי נחושתי “פרשת נשות הכותל: הצורך בהכרעה ערכית-ליברלית” מבזקי הארות פסיקה 9, 15-1 (2013) www.colman.ac.il/sites/default/files/9_june_2013_4_nehushtan.pdf

המקוריות מסרבות להפקיר את הרחבה המסורתית ולהילחם על מקומן בתוך המתווה החדש. בתקיפת הנוהל עוד טרם פרסום המתווה, מבקשות נשות הכותל המקוריות לזעוק כי הכרה במנהגן במסגרת הרחבה שתוקם במתחם קשת רובינסון לא נותנת מענה לדרישתן הבלתי-מתפשרת לשותפות בעיצוב המרחב האורתודוקסי המושל בכיפה במדינת ישראל.

ב. מיעוט בתוך מיעוט

פמיניזם אורתודוקסי הוא מקרה קלאסי של קבוצת "מיעוט בתוך מיעוט", כמשמעותה במאמרה של פינטו.³⁶ הפמיניסטיות האורתודוקסיות הן קבוצה המזדהה עם תרבות המיעוט (היהדות האורתודוקסית), ונחשבות בעיני המתבונן מן החוץ (קבוצת הרוב החילונית) כחלק מקבוצת המיעוט. אלא שכחלק מחברותן בקבוצת המיעוט, הפמיניסטיות האורתודוקסיות מאופיינות גם בהתנגדותן לערכים ולנורמות הדומיננטיים של תרבות המיעוט אליה הן משתייכות (The Right to Dispute), ובדרישתן לשנותם (The Right to Revise).

פינטו רואה בזכות לתרבות דרך להגן על "הטובין המשותפים" (The Participatory Good) כגון תרבות ודת, כאשר ההצדקה להעניק הגנה לטובין המשותפים נובעת מהחשיבות שמייחסים להם חברי הקבוצה.³⁷ מכאן נובע כי גם מקום שבו חברי קבוצת המיעוט מבקשים לשנות את הטובין, הרצון לחלוק בו ולשנותו חוסה אף הוא תחת המטרייה של הזכות לתרבות ומוגן על ידיה.³⁸ התביעה של קבוצת "המיעוט בתוך מיעוט" לשינוי ערכי תרבות המיעוט מבפנים מכונה בספרות Cultural Dissent,³⁹ היינו עמדת המיעוט בתוך מיעוט היא מטיבה חלק מן המכלול של "תרבות המיעוט".

חרף היות הפמיניזם האורתודוקסי חלק מתרבות המיעוט המבקש לשנות את ערכיה מבפנים, זוכות הפמיניסטיות הדתיות המשתייכות לענף זה לביקורת קבועה, שאין מקום להכללתן כלל בתוך הזרם האורתודוקסי. עם זאת, נדמה כי חרף שוליותן, נוכחותן העיקשת של הפמיניזם האורתודוקסי במרחב התרבותי מצליחה להשפיע על הנרטיב האורתודוקסי הכללי.⁴⁰

³⁶ Meital Pinto, *The Right to Culture, the Right to Dispute and the Right to Exclude: A New Perspective on Minorities within Minorities*, 28(4) *RATIO JURIS* 521, 524 (2015)

³⁷ שם, בעמ' 526.

³⁸ שם, בעמ' 527.

³⁹ .Madhavi Sunder, *Cultural Dissent*, 54 *STAN. L. REV.* 495 (2001)

⁴⁰ עיר-שי ווולדקס, לעיל ה"ש 14, בעמ' 284.

“הכותל, עזבו ועצבת”

את ההתנגדות למאבקן של נשות הכותל מסבירה רדאי ב"רצונה של היהדות האורתודוקסית כממסד לשמר את ההגמוניה הפטריארכלית כנגד קריאת התיגר של הפמיניזם הדתי".⁴¹ קבוצת "הרוב של המיעוט" משמיעה באמצעות הזכות לתרבות (יהודית-אורתודוקסית) דרישות להדיר את נשות הכותל מהרחבה המסורתית, ובאותה עת קבוצת "המיעוט בתוך מיעוט" משמיעה באמצעות הזכות לאותה תרבות דרישה להתפלל כמנהגן ברחבה המסורתית. זכות "הרוב של המיעוט" להדיר מן התרבות (The Right to Exclude) עומדת כנגד זכות "המיעוט בתוך מיעוט" לשנות את התרבות (The Right to Revise).⁴²

ראיה נדירה לתפיסה של נשות הכותל כקבוצה שהיא חלק מתרבות המיעוט, המבקשת לשנותה, ניתן למצוא בדבריו של הרב רבינוביץ: "מתווה שרנסקי הוא מתווה לרפורמים וקונסרבטיביים, השאלה האם זה עונה לבעיה של נשות הכותל. נשות הכותל אינן פועלות בניגוד להלכה. הן מניחות תפילין וטלית בהיתר ולא מתפללות מעורב. הרפורמים והקונסרבטיביים רוצים תפילה מעורבת."⁴³ כלומר, הממונה על הכותל המערבי עצמו רואה בנשות הכותל כמי שמבקשות להגדיר מחדש את ההתנהלות האורתודוקסית הדתית במרחב הציבורי.

החשיבות הרבה שאני רואה באפיונו של הפמיניזם האורתודוקסי כ"מיעוט בתוך מיעוט", נובעת מן ההבחנה שלי כי עד כה בית המשפט בפסיקתו לא העניק הכרה מפורשת לזהות הפמיניסטית-אורתודוקסית של נשות הכותל. הגם שזכותן להתפלל כמנהגן זכתה להכרה בדגן"ץ הופמן, הקבוצה הופנתה אל מרחב ציבורי חלופי, ובית המשפט לא הכיר בזכותן להציג גרסה שוויונית של הריטואלים האורתודוקסיים ובדרישותיהן כמי שזכאיות להגנה דווקא תחת הזכות לתרבות של המיעוט האורתודוקסי.

⁴¹ פרנסס רדאי "תביעה לשוויון בהגדרת הזהות הדתית: מקרה נשות הכותל – סאגה בבית המשפט העליון" **המשפט** כג 409 (2007). להסבר חלופי להתנגדות למאבקן של נשות הכותל ראו שקדיאל, לעיל ה"ש 16.

⁴² פינטו, לעיל ה"ש 36, בעמ' 533.

⁴³ ישראל כהן "רב הכותל: נשות הכותל לא נגד ההלכה, מניחות תפילין בהיתר" **כיכר השבת** 20.2.2016 www.kikar.co.il/193262.html. במסגרת הכתבה הובאו צילומים של פרוטוקול ישיבת מועצת הרבנות הראשית משנת 2013 (לא צוין התאריך המדויק של הישיבה).

ג. "נשות המקווה"⁴⁴ – כרוניקה של מאבק שצלח

עיר-שי וולדוקס טוענות כי פעמים רבות הימנעותו של בית המשפט מלהתערב לטובת ציבור הנשים (נשים דתיות או לחלופין נשים המושפעות מההלכה האורתודוקסית) מטעמי הגנה על הזכות לתרבות של קבוצת המיעוט, מביאה לשימור הכוחות השמרניים בתוך קבוצת המיעוט, הפוגעים במיעוט שבתוכה.⁴⁵ נוכח הדינמיקה האמורה, אבקש להפנות מבט אל מאבק פמיניסטי-אורתודוקסי שצלח, ואנסה לאפיין את סוד הצלחתו. בסוף שנת 2011 הגיש "מרכז צדק לנשים" עתירה בדרישה לאפשר לנשים רווקות, אלמנות וגרושות טבילה במקוואות הטהרה המנוהלים על ידי המועצות הדתיות.⁴⁶ בעתירה תוארה אחת העותרות כמי שרואה בטבילה במקווה חלק מאמונתה הדתית, וכי על מנת לממש את רצונה הדתי נאלצה להתחזות לאישה נשואה או לנסוע למעיינות כדי לטבול. בעתירה הובאה הנחייתו של הרב הראשי האשכנזי (דאז) יונה מצגר: "אשר על כן בא אני בזאת לחזק ולבצר פסקם של ראשונים ואחרונים ולהודיע בשער בת רבים כי איסור גמור הוא לאישה פנויה, הן רווקה והן אלמנה או גרושה לטבול לטהרתה, וחובה למונעה ואסור לסייע בידה - והפורץ גדר יישכנו נחש". אם נחזור לניתוח שהצעתי לעיל, מדובר בדרישה קלאסית של "מיעוט בתוך מיעוט" לשינוי תרבות המיעוט האוסרת על טבילה של נשים לא נשואות, כאשר הרצון לטבול נובע מתוך מחויבותן ההלכתית. בעקבות העתירה התחייב המשרד לשירותי דת כי בלניות לא ישאלו נשים בנוגע למצבן האישי. כשנתיים לאחר מכן, בעקבות העתירה התפרסם חוזר מנכ"ל שקבע כי "הבלניות מנועות מלשאול את הנשים המגיעות לטבול, שאלות בדבר מעמדן האישי (האם הן נשואות, רווקות וכיו"ב), ואין להתנות את האפשרות לטבול במתן מענה לשאלות אלו".⁴⁷

השלב הבא במאבק לטבילת נשים "כמנהגן" בא לידי ביטוי בעתירה שהגיש ארגון "עתים".⁴⁸ בעתירה ביקשו העותרות, קבוצה של שלוש עשרה נשים דתיות מירושלים, לטבול במקוואות ללא בלנית בניגוד להנחיות הרבנות האוסרות על כך. חודשיים לאחר הגשת עתירת עתים התקבלה עתירתם העצמאית של הזרמים הפלורליסטיים,⁴⁹ שבה

⁴⁴ פרוטוקול ישיבה מס' 24 של מועצת הרבנות הראשית לישראל, 17 (28.3.2016) (להלן: "פרוטוקול הישיבה").

⁴⁵ עיר-שי וולדוקס, לעיל ה"ש 14, בעמ' 296; סוזן מולר אוקין "הרהורים על פמיניזם ורב תרבותיות" פוליטיקה 1, 9 (1998).

⁴⁶ בג"ץ 9740/11 פליאה נ' השר לשירותי דת (2013).

⁴⁷ המשרד לשירותי דת "חוזר המנהל הכללי עד/1", 20 (1.4.2014) [dat.gov.il/hozrim/042014n\[1\].pdf](https://dat.gov.il/hozrim/042014n[1].pdf).

⁴⁸ בג"ץ 5022/15 עתים נ' המשרד לשירותי דת (2016).

⁴⁹ בג"ץ 5875/10 התנועה המסורתית נ' המועצה הדתית באר שבע (פורסם באר"ש, 11.2.2016).

“הכוח, עזבו ועצבת”

נדרשו המועצות הדתיות לאפשר למתגיירים מהתנועה הרפורמית ומהתנועה הקונסרבטיבית לטבול במקוואות ציבוריים. פסק הדין עורר סערה רבה במסד הדתי-רבני, ובעקבותיו נערך דיון במועצת הרבנות הראשית שבמסגרתו הוחלט כי “הטבילה במקוואות שהם באחריות המועצות הדתיות נועדו אך ורק לצרכי טהרה ולא נועדו לטבילת גירות”. בכך הביאה הרבנות הראשית מצדה לאיון אופרטיבי של פסק הדין. לאחר הדיון בפסק הדין, עמד נושא “טבילת נשים במקוואות” על סדר היום של המועצה: “הרב ד. לאו: יש לנו כאן את הדרישה שנשים תטבולנה ללא בלנית. לעניות דעתי נדמה לי שכולנו מסכימים שטבילה אישה חייבת שמישהי עומדת על גבה, זו הלכה מפורשת”. היינו, על פי הרב הראשי לאו דרישתן של העותרות בעתירת עתים סותרת את הנומוס ההלכתי האורתודוקסי מפורשות. בסופו של הדיון נקבע כי “על פי ההלכה הבלנית צריכה להיות נוכחת בשעת הטבילה. ניתנת אפשרות לטובלת להזמין את הבלנית בכל אמצעי שניתן מתוך בור הטבילה על מנת לשמור על פרטיותה”.⁵⁰ חודש לאחר מכן, בדיון נוסף במועצת הרבנות הראשית, נדונה בשנית דרישתן של העותרות בעתירת עתים. במסגרת הדיון פקפקו חברי המועצה בהיקף ידיעתן ההלכתי של העותרות כמו גם בתום לבן:

“הרב י.מ. לאו: אלה שמחפשות תמיד תמצאנה, הנה הבלנית הזאת חיטטה לי שלחה אותי תחקרה אותי. תמיד תהיינה כאלו שהולכות לשם בשביל הפרובוקציה. צריך להכיר את המנטליות של רוב הטובלות, רוב הנשים רחוקות מאוד מכל זה [...]”

ד”ר מ. ויגודה: באה אישה אומרת תעזוב אני לא רוצה לטבול לכתחילה אני די לי בטבילה, בדיעבד, זה מה שאני רוצה.

הרב ד. לאו: זה לא לכתחילה, זהו נשים לא יודעות.

הרב י.מ. לאו: מה היא יודעת את הרב עקיבא איגר היא לא מכירה, גם לא את התפארת שמואל.⁵¹

הרב ד. לאו: יש שיודעות.

ד”ר מ. ויגודה: יש בורות גדולה אבל יש גם גישה מאוד מאוד נרחבת לנשים ואותן נשים שהגישו את הבג”ץ תאמין לי הן יודעות”.⁵²

⁵⁰ פרוטוקול הישיבה, לעיל ה”ש 44, בעמ’ 56.

⁵¹ הרב לאו מתכוון בדבריו לפסיקותיהם של הרב עקיבא איגר (מובא בפת”ש אבן העזר סימן קטו ס”ד), והרב שלמה קלוגר (תפארת שמואל על רא”ש הלכות מקוואות, כח אות א, מובא בשו”ר טהרה ס”ק ע”ח), המתירות טבילת אישה כאשר שיערה כרוך (אז אין צורך בבלנית שתבדוק אם השיער צף על פני המים).

⁵² פרוטוקול הישיבה, לעיל ה”ש 44, בעמ’ 19 (ההדגשות שלי – ש.ג.).

שוב חוזר הניגון. הממסד הרבני מפקפק בכוונתן של הנשים העותרות, ומבקש להציגן כמיעוט שבמיעוט שאינו מייצג את כלל הנשים המבקשות לעשות שימוש במקוואות לצרכי טהרה. בסיכום הדיון פונה הרב ערוסי לחברים ואומר: "יש 'נשות מקווה' לי ברור שהבג"ץ הבא יבוא. אנחנו עכשיו מתמודדים עם הבג"ץ הנוכחי לפי החלטה שלנו, נקודה. והיה אם ימצא האחוז אלפית האחוז שיגישו בג"ץ די לצרה בשעתה. כי הם פורצים, פשוט הם פורצים ומכרסמים בכל דבר".⁵³

הקשר ההדוק שקושרים חברי מועצת הרבנות בין העותרות בעתירת עתים לבין נשות הכותל, מעיד על כך שדרישותיהן לתפילה כמנהגן ולטבילה כמנהגן מובנות על ידי הממסד הרבני, בצדק לטעמי, כדרישות הנובעות מרצונן לשנות את הנומוס – העולם הנורמטיבי והנרטיבי של החברה האורתודוקסית בישראל – באמצעות הצבת דרישות פנים-דתיות הנובעות מהיכרותן ושותפותן בתרבות המיעוט.

חרף התנגדותה המפורשת של הרבנות הראשית לטבילה שלא בנוכחות בלנית, עתירת עתים התקבלה במוכן שניתן תוקף של פסק דין להסכמת הצדדים, "במידה וטובלת מבקשת לטבול בלא נוכחות של בלנית או חברה אין למנוע זאת ממנה".⁵⁴ פסק הדין זכה לחיבוק חם של השיח האורתודוקסי הדתי המרכזי. בהודעה שהוציא ארגון רבני צהר נמסר כי הארגון "מברך ומחזק את הרבנות הראשית על החלטתה למנוע כפייה ממי שאינה רוצה בליווי בלנית, על מנת שלא תישכח תורת מקווה הטהרה מרבבות נשים מסורתיות בישראל".⁵⁵ ודוק, הגם שהממסד הרבני האורתודוקסי מברך על החלטת הרבנות, הוא מקטלג את העותרות כ"נשים מסורתיות" ולא דתיות, ומייחס להן מוטיבציות שכלל לא הופיעו בעתירתן: מניעת שכחת תורת מקווה הטהרה.

הצלחתן המרשימה של העותרות בעתירת עתים מעוררת שאלה. כיצד הצליחו העותרות לשנות את השיח הפנים-דתי ולהביא להכרה בזכותן לטבול כמנהגן. להצלחה, כפרפרזה על האמרה הידועה, אימהות רבות. אבקש לעמוד על שתי סיבות מרכזיות שאני מזהה להצלחת מאבק הטבילה: הראשונה, העובדה שעתירתן של "נשות המקווה" לא נוכסה משפטית וציבורית על ידי הזרמים הפלורליסטיים. דרישת הזרמים הפלורליסטיים לעשות שימוש במקוואות הציבוריים היא תביעה לגישה לשירותי דת, בעוד שדרישתן של "נשות המקווה" הובנה על ידי בית המשפט כתביעה פנים-דתית לשינוי הריטואל הדתי. ההפרדה בין הדרישות הביאה הצלחה לשני המאבקים, כל אחד

⁵³ שם, בעמ' 20.

⁵⁴ עתירת עתים, לעיל ה"ש 48.

⁵⁵ קובי נחשוני "המדינה לבג"ץ: טבילת נשים במקוואות לא תונה בנוכחות בלנית" Ynet, www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4819052,00.html 22.6.2016

“הכותל, עזבו ועצבת”

במסלולו.⁵⁶ השנייה, הואיל ותביעתן של נשות הכותל להכרה בתפילה כמנהגן היא בעלת נראות במרחב הציבורי, קשה יותר לבית המשפט להיענות לה. לעומתן, העותרות בעתירת עתים מבקשות לשנות את הפרקטיקה הדתית, במרחב שכמעט אינו חשוף לעין הציבור, המקווה.

5. כותל משלהן – במקום סיכום

הסופרת וירג'יניה וולף העלתה בספרה המונומנטלי “חדר משלך”⁵⁷ את הצורך החיוני של כל אישה למרחב משלה, אולם הציטוט המלא כולל גם תנאי נוסף שלרוב אינו מצוטט: “A woman must have **money** and a room of her own if she is to write fiction.” הניתוח שהצגתי במסגרת הארה זו מגלה כי מאבקן של נשות הכותל נוכס לטובת מאבקים של הזרמים הפלורליסטיים, זרמים שטרם זכו להכרה המגיעה להם, אך אוחזים בכוח כלכלי ניכר המקנה להם מקום בשולחן עיצוב המדיניות. הנהלת ארגון נשות הכותל סברה כאמור שבהיעדר תמיכת הזרמים הפלורליסטיים מאבקן יאבד את המומנטום, ולפיכך עליהן לעלות מבעוד מועד על רכבת המתווה הדוהרת. נשות הכותל המקוריות סירבו לקיטון שהוצע להן במסגרת המתווה, שכן חדרן של נשות הכותל המקוריות לא יכול להתקיים מחוץ לרחבה המסורתית. הדנ”א של דרישת נשות הכותל המקוריות הוא הקריאה לשינוי מפנים של תרבות המיעוט, שינוי שיכול להתרחש רק בד’ אמותיה של הרחבה המסורתית.

דרישתן של העותרות, נשות הכותל המקוריות, לביטול הנוהל, נובעת מהשתייכותן לקבוצת המיעוט הדתית-אורתודוקסית, וממיקומן בה כחברות קבוצת מיעוט. מתוך מיקומן כ”מיעוט בתוך מיעוט” הן תובעות הגנה על זכותן לשנות מבפנים את תרבות המיעוט אליה הן משתייכות, ולהשפיע על צביון הרחבה המסורתית לטובת החברה הישראלית הכללית. יש להבין את הניסיונות לתייגן כ”רפורמות”, כ”מיעוט זניח”, כ”מי שמונעות ממניעים זרים”, כניסיונות הנובעים מן הרצון לערער על תביעתן הפנים-

⁵⁶ עם זאת, חשוב לשים לב כי קיים איום כבד על הצלחת “נשות המקווה”. ביום 25.7.2016 חוקק חוק שירותי הדת היהודיים (תיקון מס’ 21), התשע”ו–2016, שיוצר מעקף חוקי של פסיקת בג”ץ שאישרה שימוש במקוואות ציבוריים לשם טבילת גירות של הזרמים הפלורליסטיים. חוק זה פוגע ישירות בהישג של הזרמים הפלורליסטיים בפסיקת בג”ץ האחרונה (ראו לעיל ה”ש 49). על פניו החוק “תופס” תחת הגדרותיו גם טבילת נשים המבקשות לטבול כמנהגן, מכפיפן (מחדש) תחת הנחיות הרבנות הראשית, ומאיין את ההישג שלהן בעתירה בעניין **עתים**.

⁵⁷ וירג'יניה וולף **חדר משלך** (יעל רנן מתרגמת, 2004).

תרבותית כלפי חברי הרוב של תרבות המיעוט, הזוכים לרוב להכרה ולהגנה משפטית על דרישותיהם. בהארה זו ביקשתי לעמוד על הצורך בזיהוין של נשות הכותל המקוריות כחלק מתרבות המיעוט תוך אבחון דרישותיהן מן הדרישות שמציבים הזרמים הפלורליסטיים. זאת, על מנת שחרף איחוד הדיון בעניינן של נשות הכותל המקוריות עם הדיונים העוסקים ביישום מתווה הכותל מודל 2016, רווח והצלה יעמוד להן מבית המשפט, שכן מין זה אינו אחד.